

ԻԱԶԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՇԱԽԱՆՔԸ

Գարնան վերադարձին բան մը չէր կրնար զսպել խաչակիրներուն անհամբերութիւնը. ճանապարհ ելան հասնելու համար ժամադրեալ տեղերը, մեծագոյն մասը հետի կերթայ եւ բազմութեան մէջ քանի մը ձիաւորներ կերեւէին: Հատերը եղնածիլ կողքերով կը ճանապարհորդէին ու մանր ծովեղբոր բռնած էին, մակոյկներով գետերն ի վար կ'իջնէին տափօրինակ հագուած, նիզակով, սուրերով, փքիններով և երկաթեայ լախտերով զինեալ, խաչակրաց բազմութիւնը ամեն կողմէ և աստիճանէ ոյլ ընդ այլոյ խառնուող մը կը ներկայացնէր: Մարդիկներու մէջ զինեալ կանայք ալ կը տեսնուէին, ծերք եւ մանկունք, ձիւ և թշուառ ի միասին էին, զինուորական սաղաւարտը կից էր փիղնին և եկեղեցական թագը սուրին, ազնուականը սորուկին հետ և տէրը ծառայից: Բազմութեան եւ ամբողջութեան մօտ և դաշտերու մէջ, լեռներու վրայ կը բարձրանային վերաններ, տաղաւարներ ասպետաց համար, և աստուածային պաշտօնը կատարելու համար փութանակի կանգնած էին ռեղաններ, ամեն տեղ պատերազմի և մեծահանդէս տօներու երեւոյթ կը տեսնուէր, մէկ կողմէն զօրապետը իր զինուորները կը մարդէր, միւս կողմէն քարոզիչ մը իր ունիւնը կը յիշեցներ Աւետարանի ճշմարտութիւնները, լեզի կըլլար փողերու եւ դալարախողերու ձայնը, բիչ մը անդին սաղմաններ և օրհնութիւններ կերգէին: Տիբերէն մինչեւ Ուկրաինան, և Ալեքէն մինչեւ յայնկոյս Փերինէի լեռանց, խաչակրաց բազմութիւնը մնայն կը տեսնուէր, որ Սարակինոսները բնաջնջ ընել

կերդնուին և դորձէն առաջ յաղթանակը կը տօնէին, ամէն կողմէն կը հընչէր խաչակրաց մարտիկներու աղաղակը « Այս կամք տեսնէ եւ կամք տեսնո՞ւ »:

Հայերը կ'առաջնորդէին իրենց որդւոց, և անոնց երգում ընել կուտային Հիսուսի Քրիստոսի համար յաղթել կամ մեռնիլ, մարտիկները ինքզինքնին իրենց ընտանեաց և ամուսիններու բազուկներէն կը կորդէին և յաղթանակու վերադարձ կը խոստանային, կանայք և ծերք, որոնց տիպութիւնը անօդնական կը մնար, իրենց որդւոց կամ փեսաներուն կրնէրանային մինչեւ իրենց մօտակայ քաղաքը, և իրենց սիրոյ առարկաներէն չ'կրնար զատուիլ մինչեւ Արուստակ մ'անոնց հետեւիլ կ'օրոշէին: Աւրոսայի մէջ մնացողները խաչակրաց վիճակին կը նախանձէին և չէին կրնար զսպել իրենց արցունքը, իսկ Ասիոյ մէջ մահ փնտռելու գնացողները յուսով և սերտութեամբ լի էին:

Ծովեղբրէ մեկնող ուխտաւորներուն մէջ կը տեսնուէր մարդկանց բազմութիւն մը, որ թողած էին ուկրաինոսի կողմները, անոնց հագուստները և զէնքերը, որ անկէ առաջ տեսնուած բաներ չէին, զարմանք և հետաքրքրութիւն կը պատճառէին, լեզու մը կը խօսէին, որ բնաւ չէր հասկըցուիր, և իրենց բրիտանեայ ըլլալը հասկնալու համար երկու մատեր իրարու վրայ խաչաձեւ կը բերէին, անոնց օրինակէն և առհասարակ տարածուած եռանդէն յափշտակուած ընտանիքներ և ամբողջ գիւղեր սրահատին երթալու համար ճամբայ կեւրն, իրենց թերափներն ալ հետ առնելով ինչպէս նաեւ, իրենց պաշարը կահքն ու կարասիքը, Աւելի աղքատները առանց նախապատրաստութե

ձամբայ կեղեկն և մոլորեմուն անգամ չէր անցներ թէ թուշնոց ձապերը սը նուցանողը՝ թողը իր խաշակիր ու խ տաւորները որ կորսուին թշուառութեամբ, իրենց տգիտութիւնը պատ ըանքներ կառաւելոյր, անանկ որ ա մեն տեսածնին իրեւ հրաշալիք մը կը համարէին, միշտ կը կարծէին թէ իրենց ուխտատեղւոյն մօտ են հաս նելու:

Քաղաք մը կամ ամրոց մը տես նուած խտներ գիւղացի տղայք կը հարցնէին թէ այդ է արդեօք Նշու սաղէմ, շատ մը աղատ տէրեր, որ ի ընեց կեանքը գիւղական ամրոցներու մէջ անցուցած էին, սարուկներէն աւելի բան չէին գիտեր, իրենց հետ կը տանէին ձկնորսութեան եւ որսի գործներ և կընթանային յառաջոյ ու նենալով շանց վաճակ մը և որորդ բազէն բռնէին վրայ, և կերու խու մով Նշուսաղէմ հասնիլ ակն ունէին և յուշնել Միտ իրենց գղեականութուն անհետեթ պերճութիւնը, Այս ընդ հանուր մտաց յուզման միջոցին չե բեւեցաւ իմաստուն սը որ բանակա նութեան ձայնը լսելի ընէր: Աեզի այսօր տարօրինակ երեւցածը այն ա տէն խիստ բնական բան մը կերեւար, և արդարեւ այլ ընդ այլ թատերա հանդէսը, որուն մէջ ամեն որ գեր մը ունէր, ապագայ սերնդոց համար մի այն իբրեւ խաղ պիտի ներկայանար:

(Միտ • պատմութիւն խաշակրայ)

ԴԱՍՏԻԱՐԹԻԿՈՒԹԻԿՆ

ԿԱՆԱՆՑ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 6*)

Երբ մեր եկեղեցւոյ ախոյաններու տաժան բանտարկութիւն և շղթաներ կը լսեմք պատմութեանց էջերէն ար գարեւ մեծ ամօթ կը տիրէ ճակատնե ռուս վրայ, անոնք՝ այն սիրավառ կրօ նասէր գիւցազունք սուրբ Եկեղեցւոյ Աւետարանի պայծառութեան համար մահ, գերութիւն, ընտանեաց, ընկից և փառաց սէրը մերժելով շղթայակալ բանտերու մէջ կը նեղուէին, իսկ մեք անբանդ անշղթայ ազատ և արձակ ո՛հ, Աւետարան և Եկեղեցին թողնելու մօտ ենք, ո՞վ կ'ըսէ թէ թողած ալ չենք, Աւետարան և Եկեղեցին սուրբ սէր կը պահանջէ, մեք ատելութեամբ կը պատասխանեմք, նա ճշմարտութիւն և պարզութիւն կ'ուսուցանէ, մեք ստութեան և խարդախութեան ետեւէն կ'երթանք, նա ամեն ատեն աղօթքի մէջ ըլլալ կ'ուսուցանէ, որ փորձութեան չըհանդիպինք, մեք կամ ծուլութեամբ կամ պարերով, կամար բխնալով կանցնենք, նա սրբութիւն կը քարոզէ մեք շնութիւն պարծենալով ընկերներուս կը պատմեմք, Մեր երանելի նախարարներուն, արդարեւ մէկ վերջին արկած մի կար, նա միայն կարէր զանոնք յաղթահարել, բայց Աստուած կը խնայէր, այն է սրբենի կանայք, թէ որ այն նախանձելի վարուց իրենք զիրենք չը տալու լինէին, ու սան ձարձակ օր գտած Երկվարի նման ի ընեց կրից՝ չար ցանկութեանց լսէին, այն է որ այն ընտիր նախարարները պիտի լքանէր, պիտի խորտակէր ա նոնց աննկուն հաւաաքը, ո՛հ, այն դի յուհի կանայք, այն պաշտօնի տիկնայք կամաւ և յօժարութեամբ իրենց ա